



**Sevar MALIKOVA,**  
O‘zDSMI “Vokal” kafedrasi professori,  
pedagogika fanlari nomzodi

## MUSIQA SAN’ATIDA BILISH JARAYONLARI – MUSIQIY IDROK, XOTIRA, TAFAKKUR, XAYOL

**Annotatsiya.** Musiqani idrok qilish, eslab qolish, tushunish va tasavvur etish jarayonlari inson ruhiyatining eng nozik qatlamlarini ifodalaydi. Musiqa san’ati orqali inson sezgi, tafakkur va xayolning uyg’un faoliyatini boshdan kechiradi. Shu bois musiqiy ta’lim jarayonida bu bilish mexanizmlarini rivojlantirish – o‘quvchining badiiy dunyoqarashi va ijodiy tafakkurini shakllantirishning asosi hisoblanadi.

**Kalit sozlar:** idrok, xotira, tafakkur, xayol, badiiy obrazlar, sensor semantik, musiqiy xayol, fantaziya.

**Аннотация.** Процессы восприятия, памяти, понимания и воображения музыки представляют собой самые тонкие слои человеческой психики. Через искусство музыки человек переживает гармоничную деятельность интуиции, мышления и воображения. Поэтому развитие этих познавательных механизмов в процессе музыкального образования является основой для формирования художественного мировоззрения и творческого мышления ученика.

**Ключевые слова:** восприятие, память, мышление, воображение, художественные образы, чувственная семантика, музыкальное воображение, фантазия.

**Abstract.** The processes of perception, memory, understanding, and imagination of music represent the most subtle layers of the human psyche. Through the art of music, a person experiences the harmonious functioning of intuition, thought, and imagination. Therefore, the development of these cognitive mechanisms through music education is the foundation for the formation of a student's artistic worldview and creative thinking.

**Keywords:** perception, memory, thinking, imagination, artistic images, sensory semantics, musical imagination, fantasy.

Musiqa san’ati inson ongining eng murakkab bilish jarayonlarini – **idrok, xotira, tafakkur va xayol**ni o‘zida mujassam etadi. Musiqa nafaqat eshitiladigan tovushlar ketma-ketligi, balki inson ongida hissiy va ma’naviy tajribani aks ettiruvchi **badiiy obrazlar tizimidir**. Shu bois, musiqani o‘rganish va ijro etish jarayonida

bilish mexanizmlarini chuqur anglash musiqa pedagogikasi uchun muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega [1; 2].

### 1. Musiqiy idrok tushunchasi va uning xususiyatlari

Musiqa inson bilish faoliyatining noyob sohasini tashkil etadi: u sezgi, idrok, xotira, tafakkur va

xayol kabi kognitiv jarayonlarni birlashtirgan holda inson ongida badiiy obrazlar va his-tuyg'ularni vujudga keltiradi. Shu munosabat bilan **musiqiy idrok** muammosi nafaqat psixologiya va musiqashunoslik, balki pedagogika hamda estetikaga ham to'liq taalluqlidir. Musiqiy idrokni chuqur anglash – musiqa pedagogi uchun dars rejasini, metod va usullarni ilmiy asosda tanlash imkonini beradi hamda tinglovchini mazmunli eshitishga yo'naltirishga yordam beradi [1; 2].

**Idrok** (*lot. perceptio*) – tashqi olam hodisalarini sezgilar orqali qabul qilish va ularni ongda yaxlit obraz sifatida aks ettirish jarayonidir. Musiqa san'atida idrok bu ta'rifni **musiqiy kontekstga moslashtirib, musiqiy tovushlarni nafaqat fizik jihatdan eshitish, balki ularning badiiy-ma'no, obraz va hissiy mazmunini anglash, his etish va talqin qilish** sifatida talqin etiladi. Shu nuqtayi nazardan musiqiy idrok – tovush signallarini qabul qilishdan boshlab, ularning subyektiv badiiy mazmuniga o'tishni o'z ichiga olgan murakkab kognitiv-emotional jarayondir [4; 5].

Nazariy va empirik tadqiqotlar musiqiy idrok jarayonini **ikki darajali strukturaga** bo'lishni taklif qiladi [1]:

### 1. Sensor (perseptiv) bosqich

Bu bosqichda tinglovchi tovushlarning jismoniy parametrlarini – balandlik, davomiylilik, tembr, dinamika, hujum va boshqa akustik xususiyatlarni sezadi va kodlaydi. Sensor bosqich, asosan, sezgi organlari va boshlang'ich neyron tarmoqlar faoliyati bilan bog'liq bo'lib, tovushlarni fiziologik va psixofiziologik sifatda idrok etishni ta'minlaydi [4].

### 2. Semantik (ma'nosi) bosqich

Bu bosqichda eshitilgan akustik material ma'noli, badiiy obrazga aylantiriladi: melodik va garmoniya tizimi ichida o'z o'rnini topadi, ritmik va formal munosabatlar bilan bog'lanadi, hissiy ta'sir va simvolik ma'no hosil bo'ladi. Semantik bosqich shuningdek madaniy va individual tajriba, estetik did hamda kontekstual bilish orqali kengayadi [1;2].

Sensor va semantik bosqichlar mutlaq ravishda alohida emas, ular o'zaro uzviy hamda dinamik o'zaro ta'sir qiladi: sensor ma'lumotlar semantik to'ldirish uchun zamin yaratadi, semantik kutishlar esa sensor idrokni boshqaradi (kutish va prediktsiya mexanizmlari).

**Musiqiy idrok quyidagi asosiy xususiyatlar bilan tavsiflanadi:**

#### 1. Kengligi

Idrokning kengligi – bu tinglovchi qamrab olishi mumkin bo'lgan janrlar, uslublar, asarlar va ijro shakllari diapazoni. Keng idrok madaniy

tajriba, o'qitish va doimiy tinglash orqali hosil bo'ladi; u tinglovchining musiqaga nisbatan butun dunyoqarashini belgilaydi.

#### 2. Chuqurligi

Idrokning chuqurligi – asarning mazmuniy-tahliliy darajasi. Chuqur idrok oddiy melodiyaning ham xususiy kontekstlarda tahlil qilish, formal munosabatlarni anglash va ijro interpretatsiyasini tushunish qobiliyatini bildiradi.

#### 3. Aktivlik va passivlik

Idrok passiv (shunchaki eshitish) va aktiv (maqsadli tinglash, tahlil qilish, interpretatsiya) shakllarda sodir bo'ladi. Pedagogik jihatdan aktiv idrokni shakllantirish muhimdir - u tanqidiy tinglash va badiiy tahlilga olib keladi.

#### 4. Kutish va prediktsiya

Musiqiy idrok oldindan taxmin qilish qobiliyatiga tayanadi: tinglovchi takroriy motivlar, garmoniya ketma-ketliklari va ritmik naqshlar orqali keyingi voqealarni taxmin qiladi. Bu mexanizm estetik ta'sir va tensiyaning yaratishda markaziy o'rin tutadi.

#### 5. Tajribaga bog'liqlik

Idrok madaniy va individning oldingi tajribasiga qattiq bog'liq: milliy musiqiy an'analar, til, diniy va estetik odatlar idrok uslubini shakllantiradi. Masalan, Furqat she'riyatidagi musiqiylik o'zbek tinglovchisining idrokini milliy-estetik kontekstda boyitadi.

#### 6. Integratsion tabiat

Musiqiy idrok sezgi, emotsional va kognitiv jarayonlarning integratsiyasi bo'lib, u vizual, kinestetik va lingvistik elementlar bilan ham uyg'unlashadi (sinesteziya va sensibilizatsiya hodisalari).

#### 7. Dinamiklik va o'zgaruvchanlik

Idrok jarayoni vaqt davomida o'zgaradi: bitta asarni bir necha marta tinglash orqali uning idrok darajasi va mazmuni o'zgaradi; o'quv jarayonida esa idrok mahorati bosqichma-bosqich rivojlanadi.

Musiqiy idrok nafaqat estetik tajriba, balki tarbiya vositasi sifatida ham faoliyat ko'rsatadi. Maktab va oilaviy tarbiya musiqiy didni, ritmik madaniyatni va musiqa bilan muloqot madaniyatini shakllantiradi. Musiqiy ta'lim orqali idrokning kengligi va chuqurligi ortadi; bu esa individualning ijtimoiy va madaniy hayotida ham o'z aksini topadi: masalan, madaniy tadbirlarda faollik, badiiy asarlarni tanishish va interpretatsiya ko'nikmalari orqali.

*Idrokni rivojlantirish ijtimoiy-hayotiy maqomga ham ta'sir qiladi:* estetik tarbiya orqali individual mehr-oqibat, empatiya va madaniy hurmatga ega bo'ladi, bu esa jamiyat madaniy salohiyatini oshiradi.

*Musiqiy idrokni baholashda ikki asosiy yo'l mavjud: shakliy (formalist) baholash va mazmuniy (estetik) baholash.* Shakliy baholash – intervallarni aniqlash, ritmik to'g'rilik, intonatsiya kabi qobiliyatlarni o'lchashni nazarda tutadi; mazmuniy baholash – interpretativ tahlil, asar mazmunini anglash va ifoda qobiliyatini o'lchaydi. Tajribada ikkala yondashuvni uyg'unlashtirish samarali hisoblanadi.

**Idrokni rivojlantirish uchun metodik vositalar:**

- **Aktiv tinglash mashqlari:** asarni bo'limlarga ajratib tinglash, har bir bo'limning ma'nosini so'z bilan ifodalash;

- **Solfedjio va intonatsiya mashqlari:** interval va melodik naqshlarni ichki eshitish orqali qayta tiklash;

- **Formal tahlil:** asar shakli, motivlar, garmoniya tahlili;

- **Intermedial mashqlar:** musiqiy obrazni rasm, harakat yoki so'z bilan ifodalash (Orf va Kodaly metodikalarida keng qo'llanadi);

- **Madaniy-kontekstual integratsiya:** milliy materiallar va xalq an'analari orqali idrokning madaniy asosini mustahkamlash.

Milliy adabiyot namunalarini ko'rib chiqish – idrokni rivojlantirishda samarali yo'l hisoblanib, Furqat she'riyatidagi ritmik va intonatsion o'ziga xosliklar o'zbek tinglovchisida xos estetik zavqlanishni shakllantiradi: bu ohang, ritm va intonatsiya uyg'unligi orqali mazmunning chuqurroq anglanishiga yordam beradi. Shu orqali idrok ham madaniy, ham individual jihatdan boyiydi.

**Musiqiy idrok** – bu sezgi va ongning murakkab, ko'p bosqichli va madaniy kontekstga bog'liq jarayonidir. Sensor va semantik bosqichlarning o'zaro ta'siri orqali tovushlar badiiy-ma'noga aylanadi; idrok kengligi va chuqurligi esa pedagogik ta'lim, madaniy tajriba va individual intellektual resurslarga bog'liq ravishda shakllanadi. Musiqiy idrokni rivojlantirish pedagogdan faol, maqsadli metodik yondashuvni talab qiladi – solfedjio, formal tahlil, aktiv tinglash va intermedial mashqlar zahirida yotadi. Milliy-ma'naviy merosni darslarga integratsiya qilish idrokni yanada boyitadi va o'quvchini musiqiy hamda estetik jihatdan yetuk qiladi.

2. **Xotira** inson ong faoliyatining ajralmas qismi bo'lib, u idrok qilingan ma'lumotlarni saqlash, qayta tiklash va yangi sharoitda qo'llash imkonini beradi. Musiqa san'atida xotira - bu ijrochilik va tinglovchilik faoliyatining asosi bo'lib, musiqiy obrazni qayta yaratish, interpretatsiya qilish va emotsional mazmunni uzatishda

hal qiluvchi ahamiyatga ega. C.E.Seashore (1938) ta'kidlaganidek, musiqiy xotira "musiqiy faoliyatning intellektual tayanchidir", ya'ni u eshitish, harakat, tafakkur va his-tuyg'ular uyg'unligida ishlaydi.

**Musiqiy xotiraning mohiyati**

**Musiqiy xotira** – bu eshitilgan yoki ijro etilgan musiqani eslab qolish, uni ichki eshitish orqali qayta tiklash va ijroda yangidan yaratish qobiliyatidir. Bu jarayon insonning nafaqat eshitish qobiliyatiga, balki tafakkur, emotsional sezgirlik, harakat koordinatsiyasi va estetik didiga ham bog'liq.

**Musiqiy xotira ikki asosiy jarayonni o'z ichiga oladi:**

1. **Eslab qolish (memoratsiya)** – asarning obrazini, ohangini, shaklini ongda mustahkamlash jarayoni.

2. **Qayta tiklash (rekonstruksiya)** – avval eslab qolingani materialni ijro yoki ichki eshitish orqali qayta jonlantirish jarayoni.

Bu jarayonlar o'zaro chambarchas bog'langan: ijrochi musiqa asarini eslab qolish jarayonidayoq uni ichki eshitishda "qayta ijro etadi", bu esa keyinchalik avtomatlashgan harakatlar va ongli boshqaruv orqali ifodalanadi.

Musiqiy xotira turlari borasida so'z borganda psixologlar (Seashore, 1938; Nazaykinskiy, 1972) va ijrochilar (Neuhaus, 1958; Gofman, 1920-yillar) musiqiy xotirani bir necha asosiy turlarga bo'ladilar. Quyida ularning har biri izohlanadi.

1. **Eshitish (audial) xotirasi** – musiqaning ohang, tembr, ritm, dinamika va garmonik xususiyatlarini eslab qolish qobiliyatidir. Bu xotira turi musiqiy idrokning eng asosiy elementi hisoblanadi, chunki musiqaning "tovushli obrazini" shakllantirish aynan eshitish orqali yuz beradi.

Misol uchun, V.A.Motsart o'zining ajoyib eshitish xotirasi tufayli asarlarni faqat bir marta tinglab, ularni to'liq yozib bera olgan. Shuningdek, L.Betxoven eshitish qobiliyatini yo'qotganidan so'ng ham ichki eshitish xotirasi yordamida buyuk asarlarni yaratishda davom etgan. Bu holat eshitish xotirasining nafaqat tashqi sezgi, balki ichki tasavvur bilan ham bog'liqligini isbotlaydi.

2. **Harakat xotirasi** – bu mushaklar, barmoqlar, qo'l, nafas yoki tananing harakatlarini avtomat tarzda eslab qolish qobiliyatidir. Ayniqsa, cholg'u ijrochiligi uchun bu eng muhim xotira turi hisoblanadi.

Masalan, pianinochi klaviaturada minglab kombinatsiyalarni har safar ongli tarzda emas, balki harakat xotirasi yordamida ijro etadi. Bunday

jarayon “avtomatlashgan harakat malakasi” deb yuritiladi. Harakat xotirasi koordinatsiya, ritm va muskul sezgirligi bilan chambarchas bog'liqdir.

3. **Ko'rish (vizual) xotirasi** – bu notalar, partitura joylashuvi, sahna kompozitsiyasi yoki dirijyor ishoralarini vizual shaklda yodda saqlash qobiliyatidir. Vizual xotira musiqachiga asarni notalarsiz eslab qolish va sahnada o'zini ishonchli tutish imkonini beradi. Ko'rish xotirasi, ayniqsa, ansambl va orkestr ijrochiligida muhim, chunki unda ko'z bilan kuzatish va tezkor reaksiya talab etiladi.

4. **Emotsional xotira** – musiqaga bog'liq hissiyotlarni, kayfiyatni va badiiy holatni eslab qolish va qayta his etish qobiliyatidir. Bu xotira turi ijrochilikda “hissiy autentiklik”ni ta'minlaydi. Masalan, bir asar qayta ijro etilganda, ijrochi shu asarning oldingi hissiy holatini qayta tiklay olishi kerak – bu orqali asarning ruhiy mazmuni saqlanadi.

Emotsional xotira aktyorlik san'atidagi “Stanislavskiy metodi”ga o'xshash tarzda ishlaydi: his-tuyg'ularni sun'iy emas, balki tabiiy tarzda qayta yashash.

5. **Mantiqiy xotira** – bu musiqiy asarning ichki tuzilmasi, shakl bo'limlari, garmonik ketma-ketlik, modulyatsiya va tematik rivojlanishni ongli tarzda eslab qolish qobiliyatidir. Bunda musiqiy tafakkur va tahlil muhim o'rin tutadi.

Buyuk pianist va pedagog I. Gofman musiqani eslab qolish uchun maxsus “uch birlik formulasi”ni taklif qilgan:

“Musiqani yodda saqlash – bu eshitish, harakat va fikrlashning uyg'un birligi”.

Shu sababli, asarni faqat mushak harakati orqali emas, balki mantiqan tahlil qilish, shaklini ongda “ko'rish” orqali eslab qolish zarur.

6. **Kompleks (integral) musiqiy xotira** – amaliyotda yuqoridagi barcha xotira turlari birgalikda ishlaydi. Ijrochi asarni eshitish orqali idrok etadi, uni harakatlar orqali qayta yaratadi, shaklni mantiqan tushunadi va hissiy obrazini ichki his etadi. Shu tarzda xotira jarayoni integral xarakterga ega bo'ladi.

Nazaykinskiy (1972) musiqiy xotirani “intonatsion jarayonni ichki qayta tiklash” deb ataydi. Ya'ni, asarning ruhiy ohangi, intonatsion harakati va dinamizmi ongda saqlanib, ichki eshitish orqali yangidan vujudga keladi. Bu esa musiqachining ichki “eshitish tafakkuri”ni shakllantiradi.

Musiqiy ta'limda xotirani rivojlantirish maxsus mashqlar, metodik yondashuvlar va ongli o'qitish orqali amalga oshiriladi. Quyidagi usullar eng samarali hisoblanadi:

1. Asarni bo'limlarga ajratib yodlash –

qismlarni mustaqil ravishda eslab, so'ngra ularni birlashtirish.

2. Ichki eshitish mashqlari – notaga qarab tovushni ichki eshitishda jonlantirish.

3. Tahliliy yodlash – shakl, modulyatsiya, garmonik rivojlanishni tushunib eslab qolish.

4. Ko'rish va harakat uyg'unligi – notani varoqda o'sha jarayonda ko'z bilan kuzatib, qo'l harakatini sinxronlashtirish.

5. Emotsional assotsiatsiyalar – asarga bog'liq his-tuyg'ular orqali obrazli xotirani mustahkamlash.

6. Orqaga yodlash usuli – asarni so'ngidan boshlab yodlash, bu mantiqiy bog'liqlikni mustahkamlaydi.

Musiq pedagogi uchun eng muhim vazifa – o'quvchini mexanik yodlashdan saqlash, balki **idrok, tafakkur va his-tuyg'ular birligiga asoslangan xotira faoliyatini shakllantirish**dir.

Musiqiy xotira musiqachining ijodiy faoliyatidagi eng muhim psixologik mexanizmdir. U nafaqat eshitish yoki harakat refleksi, balki tafakkur, his-tuyg'u va idrokni birlashtirgan yaxlit jarayondir. Eshitish, motor, vizual, emotsional va mantiqiy xotira turlari birgalikda ishlaganda musiqiy ijrochilik mukammallikka erishadi. Shu bois musiqiy ta'lim jarayonida xotira faqat yodlash vositasi emas, balki **ijodiy tafakkurni rivojlantiruvchi** omil sifatida qaralishi zarur.

### 3. Musiqiy tafakkur va badiiy obraz

**Tafakkur** – insonning voqelikni ongli ravishda aks ettiruvchi, tahlil qiluvchi, umumlashtiruvchi va yangi g'oyalar yaratishga yo'naltirilgan aqliy faoliyatidir. Musiq san'atida tafakkur – bu eshitilgan yoki yaratilayotgan musiqiy materialni mantiqan tushunish, tahlil qilish, qayta ishlash va yangi badiiy shaklda ifodalash jarayoni hisoblanadi. U boshqa bilish turlaridan farqli o'laroq, nafaqat intellektual, balki chuqur hissiy va estetik jihatlarni ham o'z ichiga oladi. L.S.Vygotskiy (1982) ta'kidlaganidek, “badiiy tafakkur insonning emotsional tajribasi bilan mantiqiy fikrlashining o'zaro uyg'unligidan tug'iladi”. Shu sababli, musiqiy tafakkur faqat fikr jarayoni emas, balki his-tuyg'ularni idrok etish va ifoda etishning badiiy shaklidir.

**Musiqiy tafakkur o'z tuzilishiga ko'ra bir necha turlarga ajratiladi:**

• **Analitik tafakkur** – musiqaning tuzilishi, ritmik, garmonik va melodik elementlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tahlil qilish qobiliyatidir. Masalan, talaba yoki tahlilchi asardagi tonallik o'zgarishlarini, frazalar simmetriyasini yoki ritmik naqshlarni aniqlaydi.

- **Sintetik tafakkur** – musiqiy unsurlarni yagona obrazga birlashtirish, ularni mazmuniy va hissiy yaxlitlikka keltirish jarayonidir. Bu turdagi tafakkur kompozitorlik ijodida ayniqsa muhimdir, chunki u ohang, ritm va garmoniya birligidan yangi badiiy mazmun yaratishga imkon beradi.

- **Ijodiy tafakkur** – mavjud bilim va tajriba asosida yangi musiqiy g'oyani, improvizatsiyani yoki o'ziga xos interpretatsiyani yaratishdir. Bu jarayonda fantaziya, xotira, idrok va emotsional sezgirlik faol ishtirok etadi.

Musiqiy tafakkur va **badiiy obraz** bir-biri bilan uzviy bog'liq tushunchalardir. Tafakkur musiqaning mantiqiy asosini – g'oya va shaklni belgilasa, badiiy obraz uning hissiy, estetik ifodasini ta'minlaydi. Kompozitor o'z g'oyasini ohang orqali ifoda etar ekan, tinglovchi bu obrazni idrok etish jarayonida o'z tafakkurini ishga soladi. Shu sababli, har bir ijrochi ham o'z tafakkur darajasiga ko'ra asarga yangicha talqin bera oladi.

Masalan, L.Bethovenning "5-simfoniyasi"dagi mashhur birinchi motiv ("ta-ta-ta-taa") musiqiy tafakkurning yorqin namunasidir. U qisqa ritmik formuladan boshlanib, butun asar davomida turli shakllarda rivojlanadi. Bu jarayon tafakkur orqali g'oyaning mantiqiy o'sishini ko'rsatsa, har bir modulyatsiya va dinamik o'zgarish esa obrazning hissiy chuqurlashuvini ifodalaydi. Shunday qilib, Betxoven musiqiy tafakkur vositasida inson ruhining ichki kurashini badiiy obrazga aylantirgan.

Olima Tatyana Chernigovskaya fikricha, musiqiy tafakkur – bu "intonatsion harakatda ifodalanadigan hissiy mantiq", ya'ni fikr va tuyg'u birligining musiqiy shaklidir. Shuning uchun musiqiy tafakkurni rivojlantirish uchun nafaqat nazariy bilim, balki eshitish, his etish, tahlil qilish va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini uyg'un rivojlantirish talab etiladi.

Xulosa qilib aytganda, musiqiy tafakkur – bu musiqiy fikrning shakllanishi, rivojlanishi va badiiy obraz orqali ifoda etilishidir. U nafaqat kompozitor va ijrochining ijodiy faoliyatida, balki har bir tinglovchining estetik dunyoqarashini boyitishda ham hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

#### 4. Musiqiy xayol va fantaziya

**Xayol (fantaziya)** – musiqiy obrazlarni qayta yaratish va yangi shaklda tasavvur etish jarayonidir. Musiqa san'atida **xayol – bu ijodiy impuls** manbaidir.

Kompozitor xayolida tovushlar uyg'unligi, tembrlar o'zaro almashuvi, ritmik strukturalar oldindan shakllanadi. Ijrochi esa o'z fantaziyasi yordamida asarga shaxsiy ma'no, individuallik bag'ishlaydi.

Masalan, improvizatsion janrlar – jaz, maqom, barokko kadensiyalari aynan musiqiy xayol mahsulidir. Tinglovchining xayoli esa asar mazmunini o'z hayotiy tajribasi bilan bog'laydi. Shu sababli musiqiy xayol doimo **shaxsiy his-tuyg'ular, estetik tajriba va madaniy kontekst** bilan uzviy aloqada bo'ladi.

**Musiqiy xayolni rivojlantirishning samarali yo'llari:**

- *turli janr va davr asarlarini tinglash orqali estetik doirani kengaytirish;*

- *improvizatsion mashqlarni qo'llash;*

- musiqiy obrazni so'z, rasm yoki harakat bilan talqin qilish (Orf metodi asosida). Musiqani idrok qilish, eslab qolish, tushunish va tasavvur etish jarayonlari inson ruhiyatining eng nozik qatlamlarini ifodalaydi. Musiqa san'ati orqali inson sezgi, tafakkur va xayolning uyg'un faoliyatini boshdan kechiradi. Shu bois, musiqiy ta'lim jarayonida bu bilish mexanizmlarini rivojlantirish – o'quvchining badiiy dunyoqarashi va ijodiy tafakkurini shakllantirishning asosi hisoblanadi.

#### Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Назайкинский Е.В. Психология музыкального восприятия. – Москва: Музыка, 1972. – 384 с.
2. Асафьев Б.В. Музыкальная форма как процесс. – Ленинград: Музыка, 1971. – 376 с.
3. Furqat Z. Tanlangan asarlar. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot matbaa uyi, 1980. – 412 b.
4. Seashore C.E. Psychology of Music. – New York: McGraw-Hill, 1938. – 408 p.
5. Выготский Л.С. Психология искусства. – Москва: Искусство, 1982. – 573 с.
6. Hallam S. The power of music: Its impact on the intellectual, social and personal development of children and young people // International Journal of Music Education. – 2010. – Vol. 28, No. 3.